

SKUPAJ SMO NEUSTAVLJIVI: VLOGA PROSTOVOLJCEV BOLNIČARJEV RDEČEGA KRIŽA SLOVENIJE V ODZIVU NA EPIDEMIJO

Cvetka Tomin¹, Nuška Jerman²

Povzetek

Pandemija covid-19, ki se je začela leta 2020, je pokazala, kako ranljive smo skupnosti, družbe in države, kako nas lahko prizadene nekaj nepredstavljivega, na kar nismo pripravljeni. Ranljivost družbe pa lahko država, lokalne skupnosti in civilna družba skupaj blažijo in omejujejo. Pri tem je pomembna vloga prostovoljcev, ki se vedno znova odzovejo in so temelj organizacij Rdečega križa in Rdečega polmeseca povsod po svetu, v Sloveniji recimo že 157. leto. V Rdečem križu Slovenije spodbujamo in razvijamo čut za solidarnost in razumevanje stiske drugih ter uvajamo načrtno izobraževanje in usposabljanje prostovoljcev ter strokovnih sodelavcev za izvajanje poslanstva in nalog. Bolničarji Rdečega križa Slovenije so najboljši primer, ki ga podrobneje predstavljamo v članku.

TOGETHER WE ARE UNSTOPPABLE: THE ROLE OF VOLUNTEERS – SLOVENIAN RED CROSS FIRST AID TEAM MEMBERS IN RESPONDING TO THE PANDEMIC

Abstract

The Covid-19 pandemic, which began in 2020, showed us how vulnerable we are as communities, societies and countries, and how we, as humanity, are still unimaginably affected by things we are unprepared for. However, the vulnerabilities of society can be mitigated and limited together – by the state, local communities and civil society. The role of volunteers who always respond, are the foundation of the Red Cross and Red Crescent organizations, which work all over the world. They have been present in Slovenia for 157 years. This is why in the Slovenian Red Cross we encourage and build a sense of solidarity and understanding of the plights of others, and we introduce planned training of volunteers and professional colleagues for the implementation of our mission and functions. The Slovenian Red Cross first aid team members are perhaps the best example.

¹ Rdeči križ Slovenije, Mirje 19, Ljubljana

² mag., Rdeči križ Slovenije, Mirje 19, Ljubljana, Nuska.Jerman@rks.si

UVOD

Rdeči križ Slovenije je del velikega svetovnega gibanja Rdečega križa in Rdečega polmeseca s 192 nacionalnimi društvi. Delujemo kot zveza združenj s 56 območnimi združenji Rdečega križa po vsej Sloveniji.

Na podlagi ženevskih konvencij in Zakona o Rdečem križu Slovenije smo pomočnik javnim oblastem in sestavni del sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami.

Predstavljamo neprecenljivo vlogo prostovoljnih bolničarjev v sistemu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, njihov odziv in prispevek. V članku izpostavljam nekaj pridobljenih lekcij in možnosti za prihodnji razvoj. V Rdečem križu Slovenije spremljamo, beležimo in delno analiziramo podatke,

ki jih posredujemo štabu Civilne zaščite in URSZR, prav tako pa poročamo mednarodno in v nacionalnih društvih, v katerih znotraj gibanja izmenjujemo dobre prakse ter razvijamo zmožnosti, kako biti čim bolj učinkovit partner javnim oblastem oziroma zdravstvu.

Že pred razglašeno pandemijo covid-19 smo vedeli, da lahko izbruhi nalezljivih bolezni povzročijo izjemno veliko število smrti in visoko ekonomsko škodo ter ogrozijo zdravje vseh nas. Vedno pa so najbolj ogrožene najrevnejše skupine ljudi. Zato smo pozorno spremljali informacije o širjenju virusa SarsCov-2, ki povzroča bolezen covid-19. Za učinkovit odziv je ključna ustrezna pripravljenost, zato je bila že 24. februarja 2020, pred razglašeno epidemijo v Republiki Sloveniji, ustanovljena koordinacijska skupina Rdečega križa Slovenije za covid-19.

Slika 1: Bolničarka Rdečega križa Slovenije na delu v eni izmed covidnih bolnišnic (avtor A. Černivec, Rdeči križ Slovenije)

Figure 1: A Slovenian Red Cross first aid team member at work in one of the Covid-19 hospitals (Photo: A. Černivec, Slovenian Red Cross)

V t. i. prvem valu virusa je 261 bolničarjev ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije opravilo 9291 ur dela na 19 mejnih prehodih, na podlagi Odredbe o določitvi pogojev vstopa v Republiko Slovenijo zaradi preprečevanja širjenja nalezljive bolezni, ki jo je izdal minister za zdravje 11. marca 2020. Poveljnik Civilne zaščite Republike Slovenije je za te naloge s pozivom aktiviral člane ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije – prostovoljne bolničarje.

V drugem in tretjem valu je 150 bolničarjev ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije opravilo 31.743 ur dela v covidnih bolnišnicah po Sloveniji in zdravstvenih ustanovah ter v javnih domovih starejših občanov.

V četrtem oziroma petem valu je 29 bolničarjev ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije opravilo 2032 ur dela, tako v pomoč v covidnih bolnišnicah kot v domovih starejših občanov po Sloveniji (poročila).

PROSTVOLJCI BOLNIČARJI RDEČEGA KRIŽA SLOVENIJE V SISTEMU ZAŠČITE IN REŠEVANJA

Varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami v organizaciji države, občin in drugih lokalnih skupnosti deluje z namenom zmanjšanja števila nesreč ter preprečevanja oziroma zmanjšanja števila žrtev in drugih posledic.

Sestavni in pomembni del sil za zaščito, reševanje in pomoč, ki opravlja naloge zaščite, reševanja in

pomoči, so tudi bolničarji, prostovoljci in člani ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije.

Kot navaja L. Tori v svojem diplomskem delu, si Republika Slovenija od nekdaj prizadeva za razvoj zmogljivosti za odzivanje na naravne in druge nesreče: »V ta namen je oblikovan Sistem varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, v katerem aktivno sodeluje tudi Rdeči križ Slovenije. Ta v omenjenem sistemu na podlagi javnega pooblastila izvaja naloge, med katere od leta 2006 spadajo tudi dejavnosti ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije. Ekipe se z ustanovitvijo zapišejo v evidenco Uprave RS za zaščito in reševanje ter tako postanejo del sil za zaščito in reševanje, ki so ob aktiviranju pripravljene na posredovanje v naravnih ali drugih nesrečah. Ekipe prve pomoči Rdečega križa Slovenije so prvotno namenjene nesrečam večjih razsežnosti, pri katerih redne zdravstvene in druge službe niso sposobne same opraviti zadanih nalog. Za primerno raven pripravljenosti imajo člani ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije opravljen zahteven tečaj za bolničarja, obenem pa se redno udeležujejo vaj in različnih usposabljanj. Prav tako je pomembno, da so ekipe dobro organizirane, opremljene in motivirane za sodelovanje v nesrečah.« (2015, str. 4)

Prostovoljci ne pričakujejo plačila za svoj prispevek, zato pa smo dolžni zanje poskrbeti, da so ustrezno usposobljeni, opremljeni, zavarovani in da jim omogočamo psihosocialno podporo, ko jo potrebujejo, ter se jim zahvalimo za opravljeno delo.

PRIDOBIVANJE PROSTVOLJNIH BOLNIČARJEV – MOČ MREŽE RDEČEGA KRIŽA SLOVENIJE

Pridobivanje prostovoljnih bolničarjev ni preprost, še manj pa kratkotrajen, proces. Biti prostovoljec pomeni, da si pripravljen sprejeti vse prednosti in slabosti dela, ki ga boš opravljal, in obsega odrekanje drugim aktivnostim v življenju ter predvsem predanost in empatičnost, ki pa se najlažje privzgojita že v mladih letih. Vsem prostovoljcem Rdečega križa Slovenije, vključno z bolničarji, sta skupni lastnosti želja in naravnost k pomoči sočloveku.

Organizacija deluje s krožki Rdečega križa v osnovnih šolah in na nekaterih območjih v vrtcih s prostočasnimi dejavnostmi, v katere se mladi (otroci, učenci oziroma dijaki) vključujejo prostovoljno. V njih ob pomoči mentorjev in prostovoljcev z ustvarjalnim skupinskim

delom, interaktivnimi delavnicami in socialnimi igrami razvijajo humanitarne vrednote, strpnost, nekonfliktno komunikacijo in prijateljstvo ter spoznavajo različne oblike prostovoljskega udejstvovanja.

Prva pomoč kot interesna dejavnost je otrokom na voljo že v osnovnih šolah in zanimanje zanjo je iz leta v leto večje. Vsako leto potekajo tudi regijska in pozneje državno preverjanje iz znanja prve pomoči, in sicer na ravni osnovnih in srednjih šol ter fakultet in višjih šol. Prostovoljci, ki v naših vrstah ostanejo ali pa se pridružijo v poznejši dobi, po opravljenem usposabljanju za bolničarja pridobijo naziv »bolničar« in se vključijo v ekipo prve pomoči Rdečega križa Slovenije pri enem izmed 56 območnih združenj Rdečega križa Slovenije. Pripadniki ekip se redno usposabljujejo in preverjajo usposobljenost na regijskih preverjanjih in državnem preverjanju znanja prve pomoči.

Ključno vlogo pri organizaciji ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije imajo območna združenja. Leta 2022 smo imeli v evidenci 110 ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije. Enote so opremljene in pripravljene za takojšen odziv. Redna preverjanja, vključevanja pripadnikov ekip v sodelovanje na različnih dogodkih (prireditve – npr. Planica) v t. i. mirnem času, ko ni naravnih nesreč ali drugih nesreč večjega obsega, so tisti ključni dejavniki, ki prepričajo posameznike, da se pridružijo neki ekipi in obenem pripomorejo k temu, da vztrajajo in so aktivni. Ko ekipe dobijo jasna navodila za delo in jih na sedežu Rdečega križa Slovenije primerno opremijo, je na vrsti delo s prostovoljci – bolničarji v okviru posameznih območnih združenj. Pomembna sta sprotno in kontinuirano delo s prostovoljci ter zagotovljen čas tudi za sprostitev, ki pripomore k dobremu vzdušju v ekipi in privabi nove prostovoljce. Pri vsem je najpomembnejše sodelovanje v odzivu. Medsebojno spoštovanje, timsko delo in poznavanje lastnosti svojih sodelavcev v ekipi so med stresnim delom na terenu ključni za dober in učinkovit odziv. Čas covid-a je pokazal dodatno potrebo po pridobivanju novih in mladih prostovoljcev, saj so značilnosti bolezni avtomatsko zožile nabor primernih prostovoljcev – bolničarjev za odziv. Prav zato je kontinuirano delo z mladimi izjemno pomembno.

Zagotovo je pomemben dejavnik, ki posameznika prepriča, da se pridruži našim vrstam bolničarjev, tudi zavedanje, da je Rdeči križ Slovenije del celote, ki se imenuje Gibanje Rdečega križa/Rdečega polmeseca, in da gre za veliko družino z istimi nagibi ter predanostjo, ne glede na raso, narodnost, vero, spolno usmerjenost itn.

Mednarodna doktrina prve pomoči daje enotne usmeritve glede usposabljanj iz prve pomoči in skrbi za enotne standarde. Kar nas kot organizacijo še bolj povezuje, je sistem poročanja, ki poteka od spodaj navzgor. Temu smo v covidnem obdobju odziva namenili veliko pozornosti. Koordinacijska skupina Rdečega križa Slovenije je pripravila enotni obrazec za poročanje, ki je bil na razpolago ves čas odziva. Pripadniki ekip, ki so bili vključeni v delo v posameznih covidnih bolnišnicah ali domovih starejših občanov, so ob koncu izmene izpolnili spletni vprašalnik in poročali o delu. Podatke so zbrali koordinatorji in jih vsak dan posredovali na sedež, kjer smo jih v skupni obliki in z dodanimi aktivnostmi koordinacijske skupine, povezane s koordinacijo, sodelovanjem s poveljnikom, URSZR, Ministrstvom za zdravje, Nacionalnim inštitutom za javno zdravje in drugimi deležniki, posredovali službi za podporo štabu Civilne zaščite. Vzporedno smo poročali tudi mednarodnemu odboru Rdečega križa, ki je izdajal mesečna poročila o svetovnem odzivu nacionalnih društev Rdečega križa/Rdečega polmeseca.

Enotno poročanje vseh struktur pokaže primerljivost podatkov, predvsem pa enormen obseg vloženega dela prostovoljcev in zaposlenih, ki so po vsem svetu opravljali veliko in nenadomestljivo delo in bili prvi pomočnik državi.

STROKOVNE PODLAGE, USPOSABLJANJA IN OPREMLJANJE ČLANOV TER EKIP PRVE POMOČI; SISTEM PREVERJANJA USPOSABLJENOSTI

Mednarodna federacija društev Rdečega križa in Rdečega polmeseca je že več kot 150 let vodilna organizacija na svetu na področju usposabljanj iz prve pomoči, pri zagotavljanju strokovnih vsebin prve pomoči in ozaveščanja javnosti o pomenu prve pomoči. Pomemben strateški cilj, h kateremu stremi tudi Rdeči križ Slovenije, je priprava in oblikovanje strokovnih vsebin, ki omogočajo organizacijo in izvedbo kakovostnih programov usposabljanj, ter opolnomočenje populacije za dajanje prve pomoči.

Skladno z Zakonom o Rdečem križu Slovenije kot javno pooblastilo Rdeči križ Slovenije izvaja naloge in aktivnosti na področju prve pomoči:

- organiziramo in vodimo evidenco licenciranja predavateljev prve pomoči za različne ciljne skupine;
- organiziramo in usposabljammo ekipe prve pomoči v skladu z dogovorom z Upravo RS za zaščito in

Slika 2: Vodje ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije na usposabljanju za delo v covidnih razmerah, v zdravilišču Rdečega križa Slovenije Debeli rtič, oktober 2020 (foto A. Černivec, Rdeči križ Slovenije)

Figure 2: Leaders of Slovenian Red Cross First Aid teams during practical training for Covid-19 conditions; the Slovenian Red Cross Health Resort at Debeli rtič, October 2020 (Photo: A. Černivec, Slovenian Red Cross)

reševanje; usposabljanje je redno in se preverja na regijskih in državnih preverjanjih ekip prve pomoči v sistemu zaščite in reševanja; za pridobivanje prostovoljcev v vrste bolničarjev pa je pomembno širjenje znanja že v otroštvu in odrasčanju, zato organiziramo tudi preverjanja znanja prve pomoči v osnovnih in srednjih šolah; že vrsto let se zavzemamo za uvrstitev prve pomoči v kurikulum osnovnih šol.

Prva pomoč je pomemben del vsakdanjega življenja. Pridobljene znanje in veščine prve pomoči je treba redno obnavljati in negovati, saj s tem pomembno prispevamo k varnejši družbi, ki bo po potrebi pravilno ukrepala. Takojšnja/pravočasna prva pomoč je izjemno pomembna za ohranitev in povrnitev zdravja, za preprečevanje negativnih posledic poškodb in/ali nenadnih obolenj, nenazadnje zmanjšuje tudi stroške zdravljenja in rehabilitacije.

USPEŠEN ODZIV JE ODVIŠEN OD USTREZNE IN PRAVOČASNE PRIPRAVLJENOSTI

Koordinacijska skupina Rdečega križa Slovenije je za odziv na covid-19 spremljala stanje in sproti dobivala podatke o razpoložljivih materialnih in človeških virih ter posodabljala načrt nalog in aktivnosti. O tem je seznanjala štab Civilne zaščite Republike Slovenije in Upravo Republike Slovenije za zaščito in reševanje

ter mrežo Rdečega križa Slovenije in Rdečega polmeseca. Redne izmenjave informacij in usklajevalni sestanki so bili nepogrešljivi za učinkovito usklajevanje in predvsem zagotavljanje ustreznega števila prostovoljcev. To je večinoma potekalo z oddaljenim dostopom oziroma po avdio-video konferencah.

Takojšnje izobraževanje zaposlenih, članov ekip prve pomoči, pripadnikov enot, članov in prostovoljcev je bila glavna naloga ob začetku pandemije. Bolničarji ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije niso bili pred tem pripravljani na epidemijo, covid-19 pa je bil velika neznanca tudi za strokovno javnost.

V sodelovanju s strokovnim centrom za prvo pomoč pri Rdečem križu Slovenije je Rdeči križ Slovenije pripravil program usposabljanja vodij ekip prve pomoči z osnovnimi informacijami o covidu-19 in preventivnih ter zaščitnih ukrepih. Udeleženci so se na izobraževanjih seznanili s temeljnimi informacijami, preventivnimi ukrepi in postopki preprečevanja stigme ter umirjanja javnosti.

Od 3. do 5. oktobra 2020 je 73 vodij in namestnikov/članov iz 48 ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije (od skupno 105 aktivnih ekip prve pomoči, kar pomeni 45,7 % vseh ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije) v zdravilišču Rdečega križa Slovenije Debeli rtič sodelovalo na treh intenzivnih enodnevnih internih usposabljanjih v obliki predavanj in praktičnih delavnic.

Glede na obseg aktivacij je bila nujna tudi regijska koordinacija, zato so bili poleg že predhodno določenih regijskih koordinatorjev Rdečega križa Slovenije vključeni tudi regijski koordinatorji za usklajevanje dela v posameznih covidnih bolnišnicah po Sloveniji. Ti so od 19. oktobra 2020 do vključno 15. junija 2021 opravili skupaj 1747 ur.

Koordinacijska skupina Rdečega križa Slovenije je bila dan in noč aktivna dobri dve leti, s prekinitvijo štirih mesecev, od julija do oktobra 2021, ko se je drugi val umiril in je bil načrt zaščite in reševanja deaktiviran.

POMEN PSIHOSOCIALNE PODPORE AKTIVIRANIM PROSTOVOLJCEM – PRIMERI DOBRE PRAKSE IZ DRUGEGA VALA EPIDEMIJE

Eden izmed prostovoljcev, ki so se večinoma prvič srečevali s tovrstnim delom, je za novice na 24ur.com povedal: »Ne spomnim se, koliko krat smo oblekli v zaščitno obleko svojce, da so lahko prišli v oddelek svoje drage prijete za roko. Jim dati moči za boj proti virusu. Se posloviti od njih. Ne spomnim se, koliko osebnih stvari sem prevzel na vhodu urgence in jih odnesel bolnikom. Očala za branje, revije, donat, sladkarije ... Ne spomnim se, koliko osebnih stvari

Slika 3: Pomoč bolničarjev Rdečega križa Slovenije in zdravstvenega osebja ob izmeni na covidnem oddelku (foto A. Černivec, Rdeči križ Slovenije)

Figure 3: Assistance by Slovenian Red Cross first aid team members and medical staff during a Covid-19 ward shift change (Photo: A. Černivec, Slovenian Red Cross)

smo tudi zapakirali in oddali svojcem pokojnih. Ne spomnim se, koliko krat smo pomagali trojki v belih zaščitnih oblekah z Žal pri njihovem transportu. Ne spomnim se, koliko krat smo izrekli sožalje.« (2021)

Vse naloge so bolničarji opravljali z veliko strokovnosti, solidarnosti in empatičnosti, pri čemer so nase prevzeli veliko breme.

Z namenom lajšanja njihovih stisk smo zaprosili za strokovno pomoč v sistemu zaščite in reševanja ter organizirali vrsto razbremenilnih razgovorov, prav tako smo dajali psihosocialno podporo svojim prostovoljcem. Enota za psihosocialno podporo Civilne zaščite Republike Slovenije je opravila hvalevredno delo.

Sodelovanje v sistemu zaščite in reševanja, partnerski odnos in skrb za prostovoljce so pomembne značilnosti našega sistema, ki jih moramo vzdrževati.

SKLEPNE MISLI

Vsaka nesreča je izziv zase in ima svoje posebnosti. Ob koncu, ko je odziv že minil, je čas za evalvacijo in pregled celotnega odziva, deljenje dobrih praks ter predvsem ugotovitve, pri čem bi lahko bili boljši.

Odziv na covid je bil dolgotrajen in je iz več vidikov nepričakovan ter predvsem neka nova realnost, ki nas je postavila pred mnoge izzive.

Pri covidu je bil nujen odziv celotne mreže Rdečega križa Slovenije, vključujoč zaposlene v Rdečem križu in območnih združenjih Rdečega križa Slovenije, za člane ekip prve pomoči in enot ter prostovoljcev Rdečega križa Slovenije. Odziv je bil dober, strokovno na visoki ravni ter je ustrezal razmeram v času razglašene epidemije.

Izkazal se je izjemen pomen vzpostavitve koordinacijske skupine, ki je postavila enovit sistem in postopke za učinkovit odziv na prejete zahteve za pomoč v različnih ustanovah (v dogovoru s poveljnikom Civilne zaščite Republike Slovenije ter z odgovornimi posameznih ustanov). Tako so bili usklajeni postopek aktiviranja, področja izvajanja nalog, ustrezna potrebna začetna usposabljanja glede na posebnosti ustanov, ki so zaprosile za pomoč, ter druge naloge, povezane z njihovim varnim izvajanjem. V začetku epidemije smo poskrbeli za zavarovanje bolničarjev ekip prve pomoči Rdečega križa Slovenije v primerih hujših oblik okužbe s covidom-19.

V prihodnosti si bomo prizadevali vzdrževati in izpopolniti vzpostavljene načine dela, saj nas spreminjajoči se svet v vsakem trenutku lahko postavi v popolnoma nove razmere.

Zato je poleg krepitve sil znotraj organizacije in nenehnega usposabljanja enot treba skrbeti za krepitev koordinacije v sistemu zaščite in reševanja, za sprotno seznanjanje strokovne in laične javnosti o zmogljivostih in razpoložljivih silah ter sredstvih v sistemu zaščite in reševanja vseh deležnikov, o postopkih za učinkovit odziv, začenši pri posredovanju zahtevkov

po pomoči na podlagi ocene potreb in ustreznih ter relevantnih predvidevanj razvoja situacije v povezavi s svojimi zmogljivostmi.

Še za konec – v interni evalvaciji po koncu epidemije je bilo posebej izpostavljeno, da bi stalna prisotnost predstavnika Rdečega križa Slovenije v štabu Civilne zaščite na vseh ravneh pomembno prispevala k zagotavljanju boljše koordinacije nalog in aktivnosti. Rdeči križ Slovenije se je tudi v tem odzivu izkazal kot nepogrešljiv partner v sistemu zaščite in reševanja.

Viri in literatura

1. Mednarodno gibanje Rdečega križa in Rdečega polmeseca. <https://www.ifrc.org/international-red-cross-and-red-crescent-movement> (31. maj 2023).
2. Zakon o Rdečem križu Slovenije. Uradni list RS, št. 7/93 in 79/10. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAK0250> (31. maj 2023).
3. Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami. Uradni list RS, št. 51/06 – uradno prečiščeno besedilo, 97/10, 21/18 – ZNOrg in 117/22. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAK0364> (31. maj 2023).
4. Odredba o določitvi pogojev vstopa v Republiko Slovenijo iz Italijanske republike zaradi preprečevanja širjenja nalezljive bolezni, str. 1439. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2020-01-0524/> *odredba-o-dolocitvi-pogojev-vstopa-v-republiko-slovenijo-iz-italijanske-republike-zaradi-preprecevanja-sirjenja-nalezljive-bolezni* (31. maj 2023).
5. Tori, L., 2015. Ekipe prve pomoči Rdečega križa Slovenije v Sistemu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami: primer množične prometne nesreče na dolenski avtocesti, 27. 11. 2010. http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska_dela_1/pdfs/mb11_tori-luka.pdf (31. maj 2023).
6. Pravila za preverjanja usposobljenosti ekip prve pomoči civilne zaščite in rdečega križa v letu 2023. Strokovni center za prvo pomoč pri Rdečem križu Slovenije na XIV. redni seji, 21. december 2022.
7. Tepina, J., 2021. Komentar: Očka, kaj si delal med zadnjo veliko epidemijo? <https://www.24ur.com/novice/slovenija/komentar-ocka-kaj-si-delal-med-zadnjo-veliko-pandemijo.html> (31. maj 2023).